

Lavinia-Dacia GHEORGHE

UNUL DINTRE CTITORII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC DIN DOBROGEA ÎNAINTE DE 1878: DASCĂLUL COSTACHE PETRESCU

Abstract: Teacher, headmaster, true intellectuel, author of textbooks and statistics, Costache Petrescu was confused with the Romanian cultural life in the area of Cadrilater before 1878. His name is linked to the school he directed, as well as to the three Romanian cultural institutions he was also confused with: the School Board of Trustees, the Romanian Church Community and the Society of Romanian Culture and Language. The teacher Costache Petrescu tried to transform the town of Silistra into a Romanian cultural centre, dreaming about comprising the entire Dobroudja in a cultural movement of Romanian spirit – indispensable to him.

After 1878, coming to Constanța, Costache Petrescu continued his activity as a founder of schools – introducing there the schools for the adults – and as an expert in Turkish language, he published articles about the Romanian and Arab grammar and about the Islamic religion and cult.

”For Dobroudja, proportionally to the place and his time, Costache Petrescu was Gheorghe Lazăr and Aron Pumnu alike. I repeat that keeping the proportions, although, if I think about, in many ways he outstripped them” (Vasile Helgiu).

În linii mari, învățământul din Dobrogea, înainte de 1878, se desfășoară în parametri asemănători cu cel din România. Biserica românească din Dobrogea era racordată la cea național românească, școala era trecută în bugetul statului român, iar documentele privitoare la învățământul dinainte de 1878 erau emanate de Ministerul Instrucțiunii Publice din România.

La 1850, agronomul și statisticianul Ion Ionescu de la Brad, trimis ca inspector agricol al guvernului otoman în Dobrogea, adună date amănunțite ce nu vizau doar aspectul agricol, ci cam toate aspectele societății dobrogene. Acestea sunt publicate în „Journal de Constantinople” și adunate în volum. Astfel, din punct de vedere cultural, acesta înregistra că dobrogenii simt adânc nevoia „pâinii sufletești”, „simt nevoia de dascăli” și, ca urmare, fac tot posibilul pentru a și-i procura, chiar „furând” învățători din Țara Românească. „În câteva sate am și găsit dascăli, pe care îi țineau ei – locuitorii, n.n. –, cu cheltuiala lor.” Învățământul românesc din Dobrogea avea câteva centre importante: Turtucaia, Cernavodă și Silistra. Aceasta era starea învățământului românesc din Dobrogea în perioada în care Costache Petrescu „se lansează” în învățământ, alături de „dinastia” Chireștilor și Nifon Bălășescu, ca personalități marcante ale culturii românești din această parte românească.

Personalitate de marcă a culturii dobrogene a secolului al XIX-lea, conform însemnărilor lăsate de tatăl său, întemeietor al școlii din Silistra – dascălul Petre Mihail –, Costache Petrescu s-a născut la 30 ianuarie 1843. Știa limbile latină, greacă, franceză și era un perfect cunoscător al limbii și literaturii turce, cunoștea pictura, arhitectura, făcuse croitorie – la Rusciuc, unde învăța croitoria de haine bisericesti.¹ După pregătirea pe care a urmat-o cu tatăl său, autodidact, dascălul Costache s-a perfecționat și, în 1861, la numai 18 ani, preia de la sora sa, Despina, conducerea școlii întemeiate și conduse de tatăl său. El va fi acela care va organiza învățământul din S-V Dobrogei pe baze noi. Cu

¹ I.N. Roman, *Pagini din istoria culturii românești înainte de 1877*, Constanța, 1920, pp. 14-15; Sandu Carp, *Promovarea culturii românești în Dobrogea Nouă*, Silistra, Tipografia Băncii Durostorului, 1926, p. 39; Aurelia Lăpușan, *Forme ale culturii de masă și educație populară în Dobrogea*, în vol. *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2008, pp. 261-262.

energia și entuziasmul caracteristic vârstei și urmare a educației primite, Costache Petrescu se implică în problemele pe care consătenii săi le au cu autoritățile otomane – devenind, astfel, un apărător al creștinilor din oraș –, ține elevi în gazdă, se tocmește dascăl la biserică etc. Devine, astfel, liderul coloniei românești din oraș.²

De la dascălul Costache Petrescu se păstra, în 1920, un caiet de 6 foi, cu catalogul școlii din Silistra pe anii 1869-1870 și 1870-1871. Pentru ultimul an de studii amintit, catalogul poartă și stampila *Eforiei Școliei Române*. Catalogul cuprinde următoarele rubrici: „*familia și numele elevului*”; data nașterii; data în care a venit la școală; clasa; „*națiunea și locul natal*”; profesia părinților; „*numele și conumele corespondentului*”; observații. În primul an de învățământ la care ne-am referit, numărul elevilor era de 41, iar în cel următor, 80. Interesantă este și statistica etnică: în 1870, la școala din Silistra, învățau doi bulgari, un german, un grec, un armean și 36 de copii români, pentru care dascălul Costache s-a „*tocmit*” să-i învețe „*carte românească*”.³ Pe de altă parte, din studierea catalogului reiese faptul că aici veneau numeroși elevi și din satele învecinate, astfel încât școala din Silistra devine una a regiunii.

În urma unei inspecții în 1870 la școala de la Silistra, revizorul școlar din România a găsit numai cuvinte de laudă la adresa activității dascălului Costache, fapt pentru care intervine pe lângă ministrul român de resort pentru a sprijini autorizarea școlii. Astfel, acesta scria în raportul său că a găsit „*școala română cu 4 clase, funcționând cu 98 de elevi și 22 eleve, dintre cari 59 elevi și 19 eleve în clasa I; 21 elevi și 3 eleve în clasa II; 12 elevi în a III și 6 elevi în a IV-a. Al căror rezultat a fost foarte satisfăcător, astfel că ace domn institutor – Costache Petrescu – n.n. –, este în adevăr bine pătruns de adevărata sa misiune, astfel domnule ministru, că în mijlocul unor Greci, Turci și Bulgari, vezi elementul românesc înflorind admirabil, având fiecare sentimentul și recunoștința către înaltul guvern român, care le dă pâine vieții, de care erau lipsiți până acum. Tot ce mai e de făcut în acea școală, vă spun aci la cunoștința D-v., rugându-vă, d-le ministru, mai întâiu ca Român și apoi ca revizor, ca să nu lăsați interesul cel mai mare al națiunii noastre, adică a bucura pe acei români, ce suferă în dreapta Dunării, deslipiți de sânul nostru, numai prin poziția naturală a locului, nici decum însă și de spiritul român, care se vede îmbrățișat de toți. Ei sunt admirați chiar de Turci și bine primiți, că merg progresând în instrucțiuni; dar Bulgarilor și Grecilor nu încetează de a intriga pentru ruinarea românismului, cu toate că acel institutor, ca un adevărat român, știe să lupte în contra tuturor, astfel că el încă învingător iese în toate. Ca această școală poate scăpa odată de acele calomnii aduse de alții, vă rog respectuos, domnule ministru, ca Român, să faceți tot ce vă stă în putință și să cereți autorizarea acelei școli, precum și a altora, cari se vor mai înființa în dreapta Dunării, dela guvernul otoman, pentru care sunt convins că veți căpăta o recunoștință eternă dela conștinții noștri de acolo, cât și din alte părți, ca astfel fiecare Român, în ce unghiu al pământului va fi, să nu sufere în sclavie, și să știe că conștinții lor au o țară, un guvern, care nici odată nu uită pe cei îndepărtați de sân*”⁴.

Școala de la Silistra funcționa prin neîndeajunsa subvenție de la părinți. Pentru a ajuta învățământul românesc, în 1865, Costache Petrescu ia inițiativa organizării unei Eforii – un fel de comitet școlar, „*supapa de siguranță financiară a școlii*”, cum o consideră V. Helgiu –, care, anul următor, funcționa deja ca o instituție independentă, sub președinția sa, din aceasta făcând parte cele

² I. Georgescu, *Învățământul public în Dobrogea*, în vol. *1878-1928. Dobrogea – cincizeci de ani de veață românească*, București, Cultura Națională, 1928, p. 645.

³ Gheorghe Dumitrașcu, *Din istoria învățământului românesc în Dobrogea până la 1878*, în vol. *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu”*. *Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Constanța, 1993, p. 35; I.N. Roman, *op. cit.*, p. 16; Vasile Helgiu, *Școala românească din Dobrogea de la înființare pînă la 1938. Monografie. Istoric, documente, diagrame*, Constanța, Institutul de Arte Grafice „Albania”, 1958, p. 42.

⁴ Sandu Carp, *op. cit.*, pp. 48-49; I. Georgescu, *op. cit.*, p. 645.

mai de seamă personalități românești din oraș.⁵ Pentru susținerea școlii, Eforia beneficia de alocațiile plătite de elevi și de diferite donații particulare. În 1867, Costache Petrescu cerea autorităților române ajutoare bănești pentru că, din surse proprii, nu putea acoperi nici măcar salariul învățătorului. Ministerul Cultelor și cel al Instrucțiunii Publice de la București au contribuit cu ajutoare bănești și rechizite la nevoile elevilor și ale dascălului.⁶ Școala din Silistra a fost sprijinită, în mod deosebit, de orașul Călărași, care dona, în 1871, 240 de galbeni.⁷

Și prin eforturile lui Costache Petrescu, Eforia obține ca elevii dobrogeni să fie primiți la Școala normală din București, ca „*să poată deschide școli rurale împrejurul Silistrei*” și pentru a avea „*cu timpul, în aceste părți, români studiați*”.⁸ Documentul este semnat de profesorul Colegiului „Sf. Sava”, Aaron Florian, cunoscut militant pentru unitate națională. Acesta era un început, care a încurajat asemenea cereri. Mulți dintre absolvenți au fost trimiși la București, pentru ca, apoi, întorși în Dobrogea, să devină învățători, profesori, ingineri și să ducă mai departe ceea ce învățaseră de la dascălul lor.

Datorită eforturilor depuse de Costache Petrescu, Școala română din Silistra a ajuns să atragă la cursuri „*mai toată populația școalelor bulgară și greacă, ba încă vre-o câțiva elevi turci*”, ceea ce a determinat guvernul român să o subvenționeze, iar autoritățile otomane au recunoscut-o, oficial, „*ca institut de cultură și instrucțiune în Statul otoman*”. Acest fapt a atras „*invidia celorlalte naționalități*” și „*ura contra profesorului apostol C. Petrescu, crescute în așa grad, că viața sa era în joc*”⁹. Școala de la Silistra a fost cea dintâi școală oficială românească din teritoriul revenit la Țară.

De altfel, viața „dascălului Costache” se confundă cu cele trei instituții românești în care s-a zidit, centre ale culturii și pregătirii unui ideal național: Eforia școlară, Comunitatea română bisericească și Societatea de cultură și limbă românească. Acesta încerca, astfel, să facă din Silistra un centru de cultură românească, la care să adere și Tulcea, Turtucaia și sate românești¹⁰, visând să cuprindă, treptat, toată Dobrogea într-o mișcare culturală, pe care o considera absolut indispensabilă¹¹. Conlucrarea acestor patru instituții – școala, Eforia, Societatea și Comunitatea bisericească –, sub conducerea dascălului Costache Petrescu, a dus la ridicarea societății românești din Silistra și din apropierea acesteia, care a avut ca rezultat dezvoltarea sentimentului românesc, național. Astfel, autoritatea lui Costache Petrescu se întindea mult mai departe de hotarele Silistrei.

Organizarea Comunității bisericești din Silistra era absolut necesară, fiind a patra instituție de cultură de interes obștesc pentru români. Aici se găsea Mitropolia din Silistra, realizată, în secolul al XVII-lea, de Grigore Ghica I, la care erau hirotonisiți toți preoții din Dobrogea. În perioada la care ne-am oprit, aceasta era într-o stare de lăncezeală. Revigorarea sa se realizează, la inițiativa dascălului Costache, și grație prieteniei lui cu mitropolitul Grigore, care-și obținuse postul și prin stăruința lui Costache Petrescu.

La ședința Comunității din 5 octombrie 1871, în care era numit ca revizor al comunelor românești din județul Silistra părintele Anghel Sachelarie, sunt prevăzute însărcinările sale: „*de a face observațiuni preoților dacă își îndeplinesc datoriile religioase în biserică și către popor; al doilea, dacă preoții îndeplinesc regulile date de Comunitate; al treilea, va povățui pe popor să*

⁵ I.N. Roman, *op. cit.*, p. 15.

⁶ Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, DGAS, București, 1979, pp. 97-98; Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei*, DGAS, București, 1975, pp. 266-267; Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 47.

⁷ Costache Petrescu cere ministrului Instrucțiunii Publice al României să se publice în „Monitorul Oficial” mulțumirile aduse de Euforia din Silistra pentru această donație în folosul singurului „*liman de scăpare al naționalității noastre române din partea dreaptă a bătrânului Danubiu, naufragiată de vânturile sortei și strivită de atâtea elemente străine*”. Cf. Dumitru Șopu, *Viața culturală a românilor din Dobrogea până la 1878*, în „Analele Dobrogei”, serie nouă, V, nr. 2, 1999, p. 270.

⁸ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, pp. 270-272, p. 278.

⁹ I.N. Roman, *op. cit.*, pp. 89-90.

¹⁰ Sandu Carp, *op. cit.*, p. 41.

¹¹ I.N. Roman, *op. cit.*, p. 16.

*trăiască în pace, să meargă la biserică, să-și dea copiii la învățătură, să fie credincioși lui D-zeu și Împăratului Abdul-Azis, ca astfel să fim plăcuți lui D-zeu și oamenilor...*¹².

Astfel, Comunitatea română de la Silistra ajunge să îndeplinească rolul unei alma mater: „Comunitatea Română din Silistra vă roagă să binevoiiți a ajuta fiecare după puterea și voia sa, cu ori ce vă va lăsa inima (...) Acest ajutor se strânge spre binele și folosul nostru Român și comunitatea nădăjduiește că veți primi cu bucurie și ca Români veți da ajutoare cât se va putea mai îmbelșugate și bunul Dumnezeu să ne ajute să ne putem lumina...”¹³

Și prin această Eforie, Costache Petrescu a reușit să miște sufletele românilor în fața credinței creștine, să le cultive sentimentul național.¹⁴

Societatea română pentru cultură și limbă de la Silistra, prima societate de acest fel din Dobrogea, a fost creată în 1869, la inițiativa Școlii normale din această localitate. Întemeietor și președinte pe toată durata existenței sale este Costache Petrescu. În acest sens, în 1869, dascălul – alături de Dimitrie Chirescu, Alexandru Negru, mitropolitul Grigore al Dristei etc. – pune bazele unei mișcări culturale care să cuprindă toată Dobrogea, sub forma Societății române pentru cultură și limbă, pe care, în următorul an – la 12 octombrie 1870 –, o organizează definitiv, dându-i regulament, statut, registre și sigiliu proprii.¹⁵

Articolul II din Statutele Societății definea scopul: „A propaga, prin toate mijloacele putincioase, între Românii din aceste părți, învățătura limbii materne (româna) a ajuta Comunitatea română și Eforia școalelor române de aici în afacerile și misiunea lor: A conlucra la dezvoltarea educațiunii naționale și a apăra privilegiile ei; Protejând școalele urbane și rurale din toată Dobrogea și stăruind a înființa și o școală de fete în orașul Silistra; cerând și activând prin stăruințele sale, înmulțirea și îmbunătățirea școalelor; stăruind din toate puterile pentru exacta punere în lucrare a donațiunilor făcute în favoarea învățaturii publice; apărând drepturile legitime ale corpului învățătoresc prin toate mijloacele legale; ajutând pe junii școlari români lipsiți de mijloace de aici și din Dobrogea; stăruind a susține o școală cu patru clase primare pentru juni sau adulți, în orele de noapte iarna și în zilele de sărbătoare vara și a completa biblioteca școlii pentru folosul național”¹⁶ etc.

Țelurile sale erau mărețe și necesitau muncă serioasă, mijloace materiale și libertate de acțiune.

Statutul Societății, care avea 71 de articole, prevedea, printre altele, următoarele: conform art. IV, că puteau fi membri toți românii care doreau, primind diplomele de membri.¹⁷ Conform art. VII, Societatea ținea, o dată pe an, adunări generale și, o dată pe lună, vara, respectiv, o dată pe săptămână, iarna, de comitet. Acestora li se adăugau ședințele extraordinare, de câte ori era nevoie. Societatea urma să fie declarată definitiv constituită atunci când statutele aveau să fie semnate de 20 de membri (art. VIII). Comitetul acestora se compunea dintr-un președinte, un vicepreședinte, un casier și trei secretari (art. IX), iar fondurile se constituiau din cotizațiile membrilor – un leu/lună, un leu pentru totdeauna, la primirea diplomelor –, pentru acoperirea cheltuielilor și tiparului și din daruri, subvenții și donații (art. XIII-XVI). În cazul membrilor din țară, aceștia își puteau plăti cotizațiile și acorda

¹² Sandu Carp, *op. cit.*, p. 47.

¹³ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 55.

¹⁴ Sandu Carp, *op. cit.*; Gh. Dumitrașcu, St. Lascu, *Dobrogea în timpul stăpânirii otomane*, în „SAI”, LI-LII, 1985, p. 28; Gh. Dumitrașcu, *Viața spirituală a românilor din Dobrogea înainte de reunirea cu Țara (1878)*, în „Analele Științifice ale Universității «Al.I. Cuza» din Iași”, p. 164.

¹⁵ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanța, Editura Ex Ponto, 1998, p. 319, I.N. Roman, *op. cit.*, pp. 369-378; Gh. Dumitrașcu, St. Lascu, *op. cit.*, p. 28; *Contribuția Dobrogei la lupta pentru cucerirea independenței naționale a României*, în „Lucrări științifice. Științe sociale. Filologie”, Constanța, 1978, p. 19.

¹⁶ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 52; I.N. Roman, *op. cit.*, p. 21.

¹⁷ Nu erau admise persoanele condamnate și nereabilitate pentru delict ordinare și infamate, precum și membrii corpului didactic îndepărtați, pe drept, din posturile lor, din cauze ce țin de moralitate (art. V). Persoanele admise, care, ulterior, erau considerate vinovate pentru conspirație politică și cei care nu-și plăteau cotizația sau pierdeau calitatea de cetățean român, erau excluse din Societate (art. VI).

donății prin intermediul unor delegații, alcătuite din trei membri, care să aibă reședința în capitala de județ (art. XVII).¹⁸ Potrivit Statutelor Societății, activitatea și autoritatea lui Costache Petrescu se întinde în satele românești din toată Dobrogea, cât ținea și jurisdicția Mitropoliei.¹⁹

Societatea din Silistra este similară, din toate punctele de vedere, „Astrei” din Transilvania, pe care, probabil, o are drept model.²⁰

Primul comitet al Societății era format din: președinte – C. Petrescu; vicepreședinte – părintele Chr. Zaharia; casier – C. Săulescu; secretari – P.I. Droc, Neculai Petrescu și S. Teodorescu. Societatea avea 37 de membri fondatori, adică aderenți înainte de imprimarea statutelor, majoritatea preoți și învățători.²¹

Apelurile Societății au trecut și dincolo de Carpați, aceasta primind ca membri români din toate colțurile țării. Astfel, prin intermediul lui Diamandi I. Manole din Brașov, se făceau adeziuni „*printre confracții transilvani*”. Acesta chiar declară că va aduce „*el singur în persoană*” rezultatul la Silistra.²²

Societatea mai era în corespondență cu bucureștenii V.A. Ureche, I.M. Răureanu – cunoscut autor de traduceri pentru copii și tineri –, căpitanul Dumitrescu, I. Minculescu, Ion Dimitrescu; cu ialomițenii C.G. Poenaru-Bordea, G.I. Periețeanu, Iorgu Ionescu, Dumitru Manole, Alexe Vineș; cu N. Droc-Bereian și Enache Zamfir din Giurgiu; cu magistratul Dumitru Rădulescu și cu C. Petrescu – inspectorul școlar al județelor Ialomița, Brăila și Râmnic –; cu profesorul de la Școala comercială din Brăila, Gheorghe Mihăilescu.²³

Sigiliul Societății era de forma și mărimea celui al Eforiei, purtând, conform art. 72 din Regulament, titlul „*marca imaginii lui Romulu și Remu*”²⁴. Diploma de membru al Societății era de mărime 56x40, purtând deviza „*Lumină – Progres*”, scrisă pe razele unui soare ce apare de după un nor întunecos. Urmează titulatura Societății scrisă într-o banderolă pe un fond gălbui. Emblema societății se regăsește în colțul din stânga: lupoaica tolănită, cu Romulus și Remus lângă ea, unul sugând, altul, cu mâna stângă pe botul lupoaicei, privind-o nepăsător, afectuos, peste umăr, iar, în fundal, între niște copaci, un cioban oarecum speriat și surprins de această imagine. În josul diplomei, pe fond alb, sunt menționate numele, ședința și poziția individului în Societate, alături de semnăturile membrilor comitetului și numărul diplomei.²⁵ Pentru această Societate s-au tipărit 1000 de diplome.²⁶

Memorialul Societății este scris, în întregime, de Costache Petrescu. Exemplarul descris de I.N. Roman poartă numărul 2, specificându-se că este continuarea numărului 1 și, la sfârșitul ultimei pagini, că „*Memorialul Societății urmează la mănunchiul făcut sub No. 3, început la 11 Noembrie 1871*”. Memorialele 1 și 3 lipsesc, iar din Memorialul numărul 2 s-au păstrat 28 de pagini scrise, ce

¹⁸ I.N. Roman, *op. cit.*, pp. 21-22.

¹⁹ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 48.

²⁰ Gheorghe Dumitrașcu, *Rolul intelectualității în reunirea Dobrogei cu patria-mamă*, în „Crisia”, Oradea, 1980, p. 159.

²¹ Aceștia erau: Constantin Petrescu, Constantin Săulescu, Petre Săuleanu, Nicolai Petrescu, Stoian Teodorescu, Petre Iosifescu Droc, Ilie Gherghescu, Costache Nicolaescu, Dimitrie Păsculescu, Dimitrie Călinescu, Nicolai Iordănescu, Sava Răducănescu, Apostol Gheorghescu, Nicolai Eustătescu, părintele Ch.I. Zaharia, Gheorghe Pavelescu, Nicolai Călinescu, Enciu Călinescu, Tănase (Athanasie) Trandafil, Nicolai Ștefan, Voicu Iliescu, Manole Chițescu, preot Teodor din Vaidomir, Mihălache Iliescu, Chiriță Teodorescu, Ivanciu Teodorescu, Dumitrache Anghel, Anton Teodorescu, Gheorghe Nicolaescu, Cristache Trandafil, preotul Gheorghe din Ostrov, Nuțu Stan, Petre Petrescu, D. Chirescu din Rasova – părintele unei adevărate dinastii de patrioți și naționaliști dobrogeni –, Ivanciu Vicescu, G.N. Neamțu, C. Petrescu Conduratu din București – în tipografia căruia se și tipăresc statutele și diplomele de membru al societății –. În 1870, îi găsim, ca membri ai Societății, și pe Anghel Dumitrache, Manole Eustătescu..., cf. Sandu Carp, *op. cit.*, p. 45; I.N. Roman, *op. cit.*, p. 22; Gheorghe Dumitrașcu, *Unele aspecte ale problemei liderilor mișcării naționale românești din Dobrogea până la 1878*, în „Analele Dobrogei”, serie nouă, I, nr. 1, 1995, pp. 96-100; Gheorghe Dumitrașcu, *Unele aspecte...*, pp. 96-97.

²² I.N. Roman, *op. cit.*, pp. 369-378; Sandu Carp, *op. cit.*, p. 43.

²³ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 53; I.N. Roman, *op. cit.*, p. 24.

²⁴ I.N. Roman, *op. cit.*, p. 22.

²⁵ *Ibidem*, p. 23.

²⁶ Gheorghe Dumitrașcu, *Intelectuali români în Dobrogea înainte de 1878. Studiu statistic*, în „Pontica”, XVIII, pp. 261-262.

conțin 97 de însemnări – de la numărul de ordine 28 din 15 ianuarie (ceea ce înseamnă că în primul Memoriu erau 27 de înregistrări), până la numărul 125, din seara zilei de 11 noiembrie 1871, de unde, logic, urma Memoriul cu numărul 3. Acest memorial cuprinde și corespondența și hotărârile Eforiei și Comunității române. În ceea ce privește Societatea, la 16 ianuarie 1871, avea un activ de 568 lei vechi, după deducerea cheltuielii de 210 lei și 10 parale. Pasivul său, conform ședinței din 31 martie 1871, era următorul: „... Membrii prezenți fiind în număr de 18, ședința se declară deschisă. Președintele, sunând clopoțelul, dă seama voiajului său la București pentru tipărirea statutelor, diplomelor, sigiliilor, biletelor de cununie și alte speze, adică: Imprimarea a 1000 exemplare statute – lei 728; Imprimarea sigiliilor (două) – lei 136, 1/2; Imprimarea diplomelor, 500 exemplare – lei 318, 1/2; Imprimarea a 1000 bilete de cununie – lei 182; Speșele voiajului – lei 318; În total – lei 1683”. Aceste cheltuieli se făceau pentru mai mult timp.²⁷

O bună parte dintre țelurile Societății au fost atinse. Ne referim la școala de adulți și școala de fete de la Silistra, trimiterea unor tineri români la continuarea studiilor; înființarea de școli românești etc.²⁸ În 1871, este înființată Școala de adulți, una dintre cele mai vechi școli de acest gen din țară. I.N. Roman scrie că: „Acolo «dascălul Costache» făcea cursuri noaptea cu tinerii și bărbații de toate neamurile”²⁹. Peste 3 ani, în cadrul Școlii de băieți, au funcționat și două clase de fete cu învățătoare plătite de statul român.³⁰

În ceea ce privește Școala de fete amintită, un document publicat de Tudor Mateescu se referă la „actul de naștere” al acesteia și un altul la numirea în funcția de directoare și învățătoare a Xeniei Miron, hotărâre a Societății române de cultură și limbă din Silistra, din 5 martie 1874, specificându-se că acest act se înscrie în „scopul fixat de noi spre luminarea și progresarea sexului viril și feminin la învățatură”. Documentul subliniază și pregătirea deosebită a numitei directoare, nepoată a lui Iosif Patriciu, „care a lucrat în această spinoasă carieră mulți ani în Moldova și care domn și la înființarea acestei școale a binevoit a ne da luminatul și practicul său concurs”. Sunt specificate obligațiile profesionale și organizatorice ale directoarei, precum și cele ale Societății (alocarea salariului directoarei, a localului și celor necesare desfășurării în bune condiții a activității didactice). Conform descrierii lui Tudor Mateescu, legenda ștampilei de pe document era următoarea: Societatea română de cult și limbă – Silistra; în stânga – semiluna, în dreapta – crucea și, în imagine, lupoaica alăptându-i pe Romulus și Remus.³¹ Un alt document, publicat în același volum, datează din 18 martie 1874 și reprezintă înștiințarea Xeniei Miron cu privire la hotărârile luate prin actul prezentat mai sus.³²

Societatea întreținea tineri la școlile secundare din București, trimitea învățători și cărți în satele românești. Situația financiară a acesteia nu a fost niciodată înfloritoare. Fondurile necesare proveneau din colecte în satele dobrogene și din alte zone ale țării – unde se pusese inclusiv „cutii de pomană” la biserici și școli – și se mergea pe liste de subscripții până la Brăila și Brașov.³³

Statutele Societății prevedeau, printre altele, „completarea bibliotecii școlii”, ceea ce înseamnă că Școala din Silistra avea deja o bibliotecă.³⁴

Datorită impactului tulburărilor din Serbia din 1876, care au reprezentat preludiul Războiului ruso-turc din anul următor, în Imperiul Otoman, mișcarea culturală și națională românească nu a mai

²⁷ I.N. Roman, *op. cit.*, p. 24; Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea...*, p. 99.

²⁸ Dumitru Șopu, *op. cit.*, p. 272.

²⁹ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 54.

³⁰ Dumitru Șopu, *op. cit.*, p. 270.

³¹ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, pp. 284-286.

³² *Ibidem*, pp. 286-287; Gheorghe Dumitrașcu, *Intelectuali români în Dobrogea înainte de 1878...*, p. 271.

³³ V. Stroescu, N. Pantely Stanciu, *Dobrogea Nouă. Pe căile străbunilor*, Bazargic, Editura Tipografia „Comercială” Iv.D. Smorcof & Comp, 1924, p. 81.

³⁴ Simona Suceveanu, *Pagini din istoricul bibliotecilor din Dobrogea*, în „Comunicări de istorie a Dobrogei”, vol. 2, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1983, p. 149.

avut aceeași intensitate. Oricum, Societatea de la Silistra mai exista încă în 1876, conform unui memoriu adresat domnului Carol I.³⁵ Școala din Silistra a funcționat până în 1878, când a fost închisă de bulgari. Știrile de după 1871 sunt mai puține. În urma Congresului de la Berlin, Cadrilaterul revine României. Agresiunile bulgarilor s-au înmulțit. În această perioadă, viața lui Costache Petrescu a fost de multe ori pusă în pericol, iar o nepoată de-a sa, Elena Inocente, împreună cu un ofițer român, Angelescu, declara că acesta a și fost arestat și chiar pe punctul de a fi executat ca trădător. A fost însă salvat de românii din Ostrov – unii îi fuseseră elevi –, care au reușit să-l scape de sub pază și să-l treacă Dunărea la Călărași. Atunci a fost ultima oară când dascălul a văzut Silistra. O altă variantă este aceea a fostului său elev, Aristotel Călinescu – devenit primar –, conform căreia, datorită naționalismului său intransigent, Costache Petrescu și-a făcut mulți dușmani printre bulgari, iar, la instalarea autorităților bulgare, amenințările primite l-au determinat pe prefectul rus, Calugheorghe, să-l trimită, însoțit de un detașament de călărași, la Mangalia.³⁶

În România, pe 16 decembrie 1878, Costache Petrescu figura ca fost institutor și director la Școala primară din Constanța – unde avea un singur ajutor. Pe 6 februarie 1879, în prezența prefectului orașului, acesta inaugurează prima școală românească din Constanța – Școala nr. 1 de băieți –, în anul următor înființează Școala de adulți – după modelul celei din Silistra. În 1880 și 1881 îl găsim pe dascălul Costache făcând cursuri serale cu tineri de toate etniile, în timp ce pe timpul zilei preda limba română la școala comunității bulgare.³⁷

Costache Petrescu este autorul *Abecedarului român-turc*, tipărit în 1874, cu ajutorul mitropolitului Grigore de la Silistra. În prefața volumului, acesta argumenta necesitatea unui asemenea manual – considerat, de N. Cartoian, a fi numit prea modest manual –, în spațiul multiethnic dobrogean: „*Învățământul limbei materne Române ne este naturalmente obligatoriu; pe lângă această însă avându în vedere elementele cu quari trăimu în societate, și mai cu seamă limba și literatura Statului trebuie să ne impunem imperioasa datorie de a studia și limba Turcă chiar prin școlile noastre naționale: quaci D-voastre deja cunoasceți cătu de simțitu este necesitatea ei, mai multu prin comune unde Românii nu sciu pronuncia nici uă vorbă de limba turcă, și quându au vre-uă necesitate suntu siliți a se căciuli chiar antagoniștiloru lor, spre a fi adjuțați la pasurile, que altraminte aru putea să și le sevîrșească și singuri*”³⁸.

Lui i se adaugă câteva statistici, deosebit de importante, privitoare la *Populația românească din Silistra la 1870, Populația românească a Oltinei și Câșlei la 1873, 1874, Populația românească a Ostrovului la 1874*, în care remarcăm impresionantul tablou onomastic românesc.³⁹ S-a implicat, de asemenea, în problema „*regulării proprietății rurale din Dobrogea*”, ca un bun cunoscător al limbii turce. Tot de la el ne-au rămas 9 caiete cu însemnări despre *Școală, Eforie, Societate și Comunitate*.⁴⁰

Costache Petrescu s-a retras din învățământ pe 10 februarie 1882 și a fost numit oficial translator la Prefectura județului Constanța. Mai târziu și-a deschis un birou notarial, recunoscut mai ales pentru traduceri din limbile orientale. În acest timp, în periodicul „Constanța”, publica articole despre gramatică românească și arabă și despre religia și cultul musulman.

Moare, la 50 de ani, pe 13 iunie 1893, în sărăcie, pe str. Călărași nr. 1 din Constanța.⁴¹

³⁵ I.N. Roman, *op. cit.*, p. 40.

³⁶ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 51; Sandu Carp, *op. cit.*, pp. 49-50.

³⁷ I.N. Roman, *op. cit.*, pp. 39-42.

³⁸ N. Cartoian, *Un document privitor la istoria culturii românești în Dobrogea înainte de anexare*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. 2, nr. 1, ian.-apr. 1919, pp. 72-76; Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 35; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 258.

³⁹ Vasile Helgiu, *op. cit.*, pp. 56-57; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 240.

⁴⁰ Filofteia Rôtaru, *Rolul școlii normale și al corpului învățătoresc dobrogean în sistemul instrucției școlare din provincia transdanubiană (1878-1944)*, în vol. *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu”*. Valori ale civilizației românești în Dobrogea, Constanța, 1993, p. 42.

⁴¹ I.N. Roman, *op. cit.*, p. 43.

O serie de articole publicate în „Universul”⁴², în 1913, referitoare la Silistra aduc în amintirea cititorilor și Societatea lui Costache Petrescu. Drept răspuns, în paginile periodicului constănțean „Viitorul Dobrogei”⁴³, mezinul dascălului Petrică și fratele lui Costache Petrescu, Simion Petrescu, mulțumește jurnalistului Al.T. Dumitrescu, subliniind importanța pe care au jucat-o tatăl și fratele său în societatea Silistrei din acea perioadă. În finalul „*scrisorii deschise*”, acesta adaugă: „*D-voastră, stimate D-nule Al.T. Dumitrescu, m-ați făcut să tresar de bucurie prin apreciatul d-voastră articol și mă faceți azi să cred că meritele cuiva nu se pot pierde și nici ascunde și că mai devreme sau mai târziu ele trebuie să apară la lumina zilei*”. Învățătorul C-tin P. Dinu din Erkesek, plasa Hârșova, contribuie și el la îmbogățirea tezaurului de amintiri despre Societatea de la Silistra, ca unul ce a beneficiat de „programul” acestei Societăți și căreia îi datorează întreaga sa pregătire. Este vorba despre un răspuns la scrisoarea amintită a lui S. Petrescu: „*Stimate Domnule Simeon Petrescu, Într-unul din numerile din trecut ale jurnalului Domniei Voastre «Viitorul Dobrogei», ați arătat și cu drept cuvânt aciasta, că în orașul Silistra, pe timpul când Dobrogea se găsea sub Imperiul Otoman, era o societate numită «Societatea Culturală Română din Silistra»; al cărui scop era «Înființarea și ajutorarea școlilor Românești, de prin comunele Românești din Dobrogea», ca: Turtucaia, Vaidfomir, Ostrov, Bugiak, Satu-nou, Oltina, Mârlianu, Alimanu, Vlachieiu, Rasova, Cochirleni etc. etc.; toate satele de pe marginea Dunărei. Din acea societate făcea parte și tatăl meu preotul Vasile Popescu-Dinu (acum decedat) din Ostrov; precum și un alt preot Gh. Popescu tot din Ostrov, și chiar posed de la tata fotografia tuturor membrilor Societății cu mulți elevi și eleve alătura, ca semn, se înțelege, că toți luptau pentru școală. Eu în anii 1873-1877 am făcut clase primare la Ostrov. Toate cărțile și tot ce mai necesita pentru un școlar le primiam gratuit de la numita Societate Română din Silistra, prin stimulul D-v frate, d-l Constantin Petrescu (acum decedat, D-zeu să-l erte). Mai mult de cât atât. În anul 1877 Septembri 1, am fost chiar numit, deși cu 4 clase primare, de cătră Onor. membri ai Societății, prin stăruința neprețuitului D-v frate ca învățător în Ostrov, până la venirea și ocuparea Dobrogei de către armata și autoritățile Române destinate pentru acest scop*”. Deși, după acest moment, semnatarul scrisorii a fost înlocuit cu un învățător, acesta și-a continuat studiile la Școala Normală din Galați, după care a funcționat ca învățător cu definitivat obținut prin concurs. La sfârșitul scrisorii, învățătorul din Erkesek își motivează intervenția: „*Nu fac aceasta respectate d-le Simeon Petrescu, pentru alt ceva, de cât să se știe mai bine că în Silistra a existat numita Societate, în timpul Imperiului Otoman, și că ea înființa, întreține ași ajuta școlile din comunele românești din Dobrogea*”⁴⁴.

*

„*Costache Petrescu, cu proporțiile reduse la importanța locului și a timpului, a fost un Gheorghe Lazăr și un Aron Pumnu al Dobrogei. Repet cu proporții reduse, deși în multe părți depășește pe cei dintâi*”⁴⁵.

⁴² Al.T. Dumitrescu, *Dărstorul nostru*, în „Universul”, XXXI, nr. 1, 1 ian. 1913, p. 1.

⁴³ S. Petrescu, *Scrisoare deschisă către d. Al.T. Dumitrescu*, în „Viitorul Dobrogei”, V, nr. 51, 20 ian. 1913, p. 1.

⁴⁴ „Viitorul Dobrogei”, VI, nr. 6, 10 mar. 1913, p. 2.

⁴⁵ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 43.